

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 336.221:351.824.5:[004.738.5:339.371.4](477)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Анастасія Крохіна, Юрій Федунь

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)-239-47-81,
e-mail: ybfedun@yahoo.com*

Проаналізовано державне регулювання та оподаткування інтернет-торгівлі в Україні. Запропоновано концепцію державного регулювання (в тому числі податково-правового регулювання та оподаткування) суб'єктів електронної економічної діяльності та громадських відносин, які формуються в інформаційному середовищі глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, що відповідає цілям національної економічної безпеки країни та відновленню національної економіки.

Ключові слова: інтернет-торгівля; державне регулювання інтернет-торгівлі; електронна комерція; оподаткування інтернет-торгівлі; ринок інтернет-розрахунків.

Постановка проблеми. Непристосованість більшості існуючих норм податкового законодавства до сучасних умов економічної діяльності (зокрема, інтернет-торгівлі) спричинена неврегульованістю податкового законодавства. Ринок інтернет-розрахунків збільшується з кожним днем, і податкові служби всіх країн світу (зокрема, й України) зацікавлені в його прозорості, контрольованості та сплаті податків суб'єктами ринку. В умовах світових глобалізаційних процесів, інформатизації суспільства та перебудови української економіки у ринкову сформувалися всі передумови виникнення новітніх форм торгівлі в Україні, таких як: інтернет-торгівля, електронна комерція, мережевий маркетинг, посилкова торгівля та ін. Державне регулювання таких форм відбувається на базі чинного законодавства, розробленого без урахування специфіки цих форм, що супроводжується суттєвими перепонами на шляху їхнього ефективного розвитку. Під впливом прогресивного розвитку науки та техніки виникають нові інститути суспільних відносин, а існуючі традиційні – трансформуються та перетворюються. Серед таких є податковий: в українських реаліях він потребує суттєвого реформування.

Тему державного регулювання та оподаткування інтернет-торгівлі досліджували такі вітчизняні вчені, як С. П. Ріппу, А. М. Новицький, В. С. Цимбалюк, С. П. Познякова та інші. Проте існує чимало проблем та суперечностей щодо державного регулювання та оподаткування інтернет-торгівлі в Україні, що стало метою дослідження.

Результати дослідження. З доступністю та поширенням Інтернету в світі електронна комерція в Україні стрімко увійшла у вітчизняну економіку без

жодного правового підґрунтя і за відсутності державного регулювання, що позначається на державній казні недостатніми податковими надходженнями. Ця проблема гостро постала в українських реаліях тіньової економіки. Несплата податків від торговельної діяльності у цифровому просторі базується на безконтрольності з боку держави та неможливості відстеження операцій господарювання в мережі, а також неможливості відстеження руху електронних грошей. На шляху розвитку інтернет-торгівлі доводиться вирішувати безліч питань, які потребують врегулювання з боку держави. Одним з нагальних є податкове навантаження зазначеної форми діяльності, адже специфіка торговельної галузі провокує легке «ухиляння» від податків. У глобалізаційних реаліях для України ця проблема набирає обертів та актуальності, адже зростання тіньового бізнесу в мережі Інтернет – загальновідомий факт, оскільки товари, пропонувані українському споживачу на внутрішньому ринку, у багатьох випадках є контрабандними чи контрафактними. Гостро постала проблема наявності в мережі так званих цифрових товарів чи послуг, таких як музика, фільми, програмне забезпечення, консультаційні послуги різного характеру тощо. Визначити походження та місце споживання цих товарів майже нереально. Неможливість контролю та відстеження господарських грошових операцій зумовлене використанням для ведення бізнесу в Інтернеті електронних грошей, які підлягають оподаткуванню. За такої системи обігу грошей під прямою загрозою опиняються як податки з продажу (оскільки торговельно-посередницькі трансакції не підпадають під систему документального обліку), так і прями податки, адже реально отримати роботу через Інтернет та розрахунок за виконані види роботи чи надані послуги [3].

Оскільки базисом розвитку суспільства є економіка, необхідною умовою успішного розвитку якої вважають ефективне функціонування суб'єктів господарювання, головне завдання урядів країн світу – забезпечення максимально сприятливих умов діяльності бізнес-структур усіх форм власності [4]. Зазначимо, що зростання важливості електронної комерції та надзвичайна гострота проблем, породжених існуючими прогалинами оподаткування у цій сфері, стають предметом особливої уваги міжнародних організацій. За оцінками міжнародних аналітичних компаній, протягом найближчих п'яти років кількість користувачів, які здійснюють покупки в інтернет-магазинах, зросте до 75 %, а середня вартість покупок на одну людину – до 50 %. Якщо ці прогнози підтвердяться, то доходи від електронної комерції в Європі до 2017 р. становитимуть 345 млрд євро [1].

У результаті недосконалості національного законодавства у цій сфері інтернет-підприємства фактично не визнають такими, що підлягають оподаткуванню (або не підлягають оподаткуванню через відсутність заснованого на законі механізму такого оподаткування) та загалом випадають зі сфери державного та податкового регулювання. Отож важливим є вивчення існуючого зарубіжного досвіду у зазначеній сфері та виявлення основних підходів різних країн світу і міжнародних організацій до вирішення проблем правового регулювання та оподаткування торговельно-економічної діяльності в мережі Інтернет. Деякі країни створили спеціальні програми стимулювання

розвитку інтернет-торгівлі. Корисним для України є досвід держав-членів Європейського Союзу в аспекті оподаткування електронної комерції. Виходячи з зацікавленості поповнення держбюджету, ці країни дотримуються концепції максимального державного втручання у діяльність підприємств електронної торгівлі. Уряди цих країн роблять ставки на те, що на певній стадії розвитку світової електронної економіки податки від оборотів комерційних операцій, здійснюваних у глобальній мережі Інтернет, стануть найважливішою статтею наповнення як національного бюджету цих держав, так і консолідованого інтеграційного бюджету Європейського Союзу [6].

Для української економіки, в якій інтернет-торгівля є новим видом бізнесу, що знаходиться на стадії розвитку, жорстке державне втручання у діяльність цих підприємств і максимальне податкове навантаження є неприпустимим. Передусім, це суперечить канонам розвитку ринкових відносин та вільної торгівлі й формує прошарок підприємств, які намагаються уникнути сплати податків. Державне регулювання необхідне, однак таке, яке не перешкоджатиме ефективному функціонуванню розвитку підприємств. Функція податкових органів повинна перетворитися з суто фіскальної (управляючої) на партнерську (обслуговуючо-контролюючу), яка з гармонійним податковим навантаженням і плановими перевітками електронних магазинів забезпечуватиме і наповнення держбюджету, і розвиток цієї торговельної ланки, і захист споживача від шахраїв, які «працюють» в нелегальних інтернет-магазинах. Пропонуємо зробити наголос на непрямому державному регулюванні, звернути увагу на ціноутворення деяких товарних груп, таких як дитяче харчування, медикаменти, товари першої необхідності тощо. Особливістю мережі Інтернет є неможливість фіксації постійного представництва компанії. США та Євросоюз запропонували спрощену процедуру сплати податків. Зокрема, запропоновано постачання електронних продуктів прирівняти до поставки послуг і оподатковувати за місцем знаходження покупця, а нерезидентів реєструвати як платників ПДВ замість реєстрації постійного представництва [12].

Оскільки будь-який продукт, що продають у мережі Інтернет, вважають послугою, а не товаром, то й сплату податку на споживання потрібно проводити за місцем його використання. Нові адаптовані правила оподаткування електронної комерції ПДВ на території ЄС запроваджено ще 2002 р. Ці правила, з одного боку, дають змогу податковим органам ефективно здійснювати державний контроль у сфері електронної комерції, а з іншого – стимулювати суб'єктів господарювання до провадження законної економічної діяльності та вчасної сплати податків [13]. Зі зростанням популярності електронної торгівлі в Україні зростає зацікавленість до цієї галузі Державної податкової адміністрації. Восени 2009 р. місцевим податковим інспекціям доручили дослідити найменування існуючих інтернет-магазинів, виявити суб'єктів господарювання та ввести контроль над сплатою податків цих підприємств шляхом щомісячних перевірок [22]. Зацікавленість держави у стягненні податків з підприємств електронної торгівлі відображено також у Концепції законопроекту «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» [20]. У ній пропонують звзвити перелік видів діяльності, які

підлягають спрощеному оподаткуванню. Серед іншого, обмежити у застосуванні спрощеної системи оподаткування суб'єктів господарювання пропонують тих, хто здійснює продаж товарів (послуг) через мережу Інтернет [20]. Вважаємо, що в умовах кризи та нестачі оборотних коштів зміна спрощеної системи оподаткування малого підприємництва недоцільна та може спричинити втрату працездатності невеликих інтернет-магазинів, перехід багатьох із них у тінь, що негативно відобразиться на надходженнях до держказни. До того ж, підвищення податкового навантаження на підприємства електронної торгівлі спричинить зростання цін на продукцію (послуги), що відобразиться й на споживачах та може скоротити кількість підприємств електронної торгівлі, які не встоять перед змінами у фіскальній політиці. Необхідно врахувати, що в Україні електронний бізнес перебуває сьогодні на стадії зародження, потребує збалансованого податкового навантаження та державної підтримки задля ефективного розвитку цієї торговельної ланки.

Ще однією новітньою формою торгівлі, не врегульованою державою, є мережевий маркетинг (багаторівневий маркетинг MLM). В Україні ця форма популярна такими представниками MLM-брендів, як косметика Mary Key, Avon, Oriflame, Faberlic, біодобавки «Гербалайф», побутові товари AmWay, та багатьма іншими подібними фірмами, відомими майже кожному українцю. Діяльність таких компаній полягає в продажі своєї продукції шляхом залучення нових співробітників – «консультантів», які займаються продажем продукції за ціною каталогу (вона приблизно на 30–60 % вища від ціни закупки). Консультант має дисконт (знижку від ціни у каталозі), отож різниця є його зарплатою. Зрозуміло, що консультант не платить жодних податків з продажу, адже ПДВ (або єдиний податок) вже сплавили зареєстрована фірма, товариство з обмеженою відповідальністю, приватне підприємство. Споживачами та водночас «продавцями» є «підписані» дистриб'ютори, яким безпосередньо продають товари. Оскільки податковій адміністрації каталоги ніхто не показує, то довести факт продажу «кінцевому покупцю», який не є членом «структури», практично неможливо. Звідси, окрім питання щодо оподаткування (а країна втрачає мільйони гривень щороку), виникає ще й питання охорони прав споживача – «кінцевих покупців» продукції, адже жодної квитанції чи іншого документа, що посвідчує факт придбання продукту, у них немає. Продаж відбувається «з рук в руки» і базується на довірі [14]. Наприклад, у Кодексі штату Джорджія (США) чітко визначено, який обсяг продажу і на яку суму повинен здійснити «продавець» (власник фірми), адже податок сплачуватимуть у будь-якому разі з цієї фіксованої суми (15 млн дол. США, або 3 млн одиниць товару), якщо зовнішній аудит не виявить більший дохід. В Україні вже давно назріла необхідність розробки оподаткування цього виду бізнесу.

Вирішення проблеми оподаткування результатів економічної діяльності за допомогою глобальних комп'ютерних мереж ускладнюється в усьому світі тим, що чинне законодавство скероване на регулювання традиційних відносин, а мережевий маркетинг не має правової основи для господарювання. Узаконення в Україні торговельної діяльності за допомогою мережевого маркетингу даватиме змогу розвиватися зазначеній ланці підприємництва, що, своєю

чергою, сприятиме створенню нових робочих місць і, як наслідок, – надходженню додаткових коштів до бюджетів різних рівнів. Сьогодні у світі шаленими темпами відбувається вдосконалення телекомунікаційних систем, що активізує розвиток нового виду економічної діяльності – електронної комерції. Це дає змогу підприємцям та пересічним громадянам використовувати глобальну мережу Інтернет для ведення бізнесу, здійснення та оплати різноманітних замовлень, подання податкової звітності в електронному вигляді тощо. Електронна комерція набуває все більшого поширення у світі загалом та в Україні зокрема.

Слушним, на нашу думку, є американські пропозиції щодо уніфікації та спрощення адміністрування податків щодо електронної комерції:

1) запровадження «базового податкового адміністрування на рівні штатів» (Base State Tax Administration), згідно з яким торговець, що здійснює свою діяльність у декількох штатах, нести відповідальність за більшість питань, пов'язаних з податковим адмініструванням, лише перед штатом, в якому встановлене його місцезнаходження;

2) ведення «податкового адміністрування в реальному часі» (Real Time Tax Administration) – адміністрування податку з обороту та на використання з допомогою електронних технологій, через які здійснюються оплати;

3) внесення до податкової системи змін, що даватимуть змогу електронній комерції у різних штатах взаємодіяти з будь-яким штатом, в якому підприємець сплачує податок, і кожен штат самостійно відповідатиме за питання податкового адміністрування [4, с. 74].

Загалом комерційні операції через Інтернет є прозорими, адже обов'язково проходять через банківські рахунки або касові апарати продавця. Однак і в цьому випадку виникають певні проблеми, спричинені специфікою електронної комерції. Наголосимо, що електронний бізнес сьогодні залишився поза увагою українського законодавства з питань оподаткування, отож бюджет втрачає вагомe джерело доходів, а тіньовий сектор торгівлі розвивається.

Висновки. Законодавча база України має певні напрацювання, такі як закони України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис» тощо. Перелічені нормативні акти створюють підґрунтя для подальшого нагляду за операціями купівлі-продажу у сфері інтернет-торгівлі, однак для вирішення питання податкового регулювання електронної економічної діяльності на території України необхідно впровадити базове законодавство з метою регулювання електронної комерції. Основою такого законодавства вважаємо закон про електронну комерцію, який визначатиме головні шляхи та інструменти державного регулювання та оподаткування електронного сегменту національної економіки. Також доцільним є створення закону про захист прав суб'єктів інтернет-торгівлі, який гарантуватиме юридичну силу угод, укладених за допомогою мережевих технологій.

Впровадженню в життя такого законодавства сприятиме створення спеціальної інфраструктури, яка обслуговуватиме сегмент електронного бізнесу та гарантуватиме функціонування механізму погашення податкових зобов'язань.

Під час розробки цього законодавства слід враховувати досвід інших країн, щоб уникнути прогалин у податковому законодавстві та подвійного оподаткування.

Зазначимо також, що інтернет-торгівля набуває щораз більшого поширення та потребує специфічних умов оподаткування у зв'язку з її особливостями. Здійснені нами розробки можна впровадити у національну систему оподаткування, що забезпечуватиме розширення дохідної частини бюджету та унеможливить ухилиння суб'єктів господарювання від сплати податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи / О. А. Баранов. – Київ : СофтПрес, 2005.
2. Белинский В. Правила игры. Налог на сервер / В. Белинский, И. Свердлов // Контракты. – 2006. – № 5.
3. Електронна комерція: правові засади та заходи удосконалення : [монографія] / В. Брижко, А. Новицький, В. Цимбалюк, М. Швець ; за ред. члена-кореспондента АПрН України М. Швеця, А. Москаленко, О. Гладківської. – Київ : НДЦП АПрН України, 2008. – 149 с.
4. Ковальчук А. Интернет-магазины теряют налоговые льготы [Электронный ресурс] // Дело, 27 апреля 2010. – № 70. – Режим доступа : <http://smi.liga.net/articles/IT102311.html>.
5. Концепція законопроекту «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=147961&cat_id=3757.
6. Офіційний веб-сайт Державної податкової адміністрації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sta.gov.ua>.
7. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvpr>.
8. Палійчук Г. М. MLM в Україні: «поза податкове» підприємництво чи спосіб боротьби з безробіттям? [Електронний ресурс] : Фонд Пінчука / Палійчук Г. М. – Режим доступу : <http://www.pinchukfund.org/storage/students/works/2009/665.doc>.
9. Позняков С. Адміністративно-правові аспекти державного контролю і правоохоронної діяльності у сфері оподаткування електронної торгівлі / С. Позняков // Права інформатика. – 2007. – № 2(14).
10. Покатаєва О. В. Державне регулювання трансформації торговельно-економічних відносин: інституціональний підхід : монографія / О. В. Покатаєва. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 408 с.
11. Смит Марсія С. Интернет: Обзор важнейших вопросов технической политики, влияющих на его использование и рост [Электронный ресурс] / Марсия С. Смит, Джон Мотефф // Доклад Исследовательской службы Конгресса. – Режим доступа : <http://www.infousa.ru/information/98-67.htm#tax>.
12. Тедеєв А. А. Право Інтернету у країнах: концепції оподаткування суб'єктів електронної комерції (електронної економічної діяльності) [Електронний ресурс]. / А. А. Тедеєв. – Режим доступу : http://referaty.net.ua/referaty/referat_47169.html.
13. Тедеєв А. А. Электронная коммерция (электронная экономическая деятельность) : правовое регулирование и налогообложение / А. А. Тедеєв. – Москва : Приор-издат, 2002. – 224 с.
14. Швабій К. І. Вплив глобалізацій на систему оподаткування та податкову політику України [Електронний ресурс] / К. І. Швабій. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/book/StrPryor/10/17.pdf>.
15. E-commerce. Handel internetowy: międzynarodowa konferencja naukowo-dydaktyczna / Redakcja naukowa Jerzy Wawrynek // Wyższa szkoła handlowa we Wrocławiu. – Wrocław : Wydawnictwo Continuo, 2000. – 93 s.
16. E-commerce: proste odpowiedzi na trudne pytania / Tomasz Karwatka, Dawid Sadulski. – Warszawa : Oficyna a Wolters Kluwer business, 2011. – 335 s.

17. E-commerce / S. K. Mourya, Shalu Gupta. – Oxford : Alpha Science International Ltd., 2015. – 264 s.
18. Global e-commerce. Text and cases / Ali Farhoomand, Peter Lovelock. – Singapore : Prentice Hall, 2001. – 639 s.
19. Handel we współczesnej gospodarce: źródła i przejawy innowacyjności / red. Maria Sławińska // Zeszyty naukowe. – Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, 2011. – 327 s.
20. Maguire S. Internet Taxation: Issues and Legislation [Electronic resource] / S. Maguire, N. A. Noto // Congressional Research Service. – Access mode : <http://wikileaks.org/wiki/CRS-RL33261>.
21. The E-commerce Book. Building the E-Empire / Stefano Korper, Juanita Ellis. – San Diego : Academic Press, 2000. – 284 s.
22. Usage and population statistics [Electronic resource] // Internet World Stats. – Access mode : <http://www.internetworldstats.com/am/us.htm>.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2016

Прийнята до друку 23.12.2016

STATE REGULATION AND TAXATION OF E-COMMERCE IN UKRAINE

Anastasiya Krokhnina, Yuriy Fedun

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universitetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032)239-47-81,
e-mail: ybfedun@yahoo.com*

The article analyzes the state regulation and taxation of Internet commerce in Ukraine: the development of concepts of government regulation (including tax and regulation and taxation) of economic activity and social relationships that are formed in the information environment of the global computer Internet network that meets the objectives of national economic security and national economic recovery.

The solution of the problem of taxing the results of economic activities on the global computer network is complicated worldwide by the fact that current legislation is aimed at regulating traditional relationships. Moreover, network marketing has no legal framework for its economic activities. The legalization of economic activities based on network marketing in Ukraine would enable the development of this sphere of entrepreneurship, which, in its turn, would facilitate the creation of new jobs and as a result budgets of different levels would receive additional funds. At the present stage of development, the improvement of telecommunication systems is taking place at a frantic pace all over the world, this, in its turn, intensifies the development of a new type of economic activities - electronic commerce. This enables both entrepreneurs and common citizens to use the global Internet network for conducting business, placing and paying for diverse orders, submitting tax reports electronically, etc. E-commerce is becoming increasingly common in the world and in Ukraine in particular.

Key words: e-commerce; government regulation of Internet commerce; electronic commerce; taxation of e-commerce; online payments market.